

КРІПОСНЕ ПРАВО В РОСІЙСЬКІЙ ІМПЕРІЇ: ОСОБЛИВЕ ЧИ ЗАКОНОМІРНЕ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНЕ ЯВИЩЕ?

*І.М. Нижник, здобувач вищої освіти групи Ф-1/1
обліково-фінансовий факультет, МНАУ*

Поразка Російської імперії у Кримській війні та принизливі для неї умови Паризького мирного договору 1856 р. поставили перед імператором Олександром II складні проблеми. Однією з них було кріпосне право, оскільки Російська імперія залишалась єдиною європейською країною, де використовувалася підневільна праця. Збереження кріпосного права в Російській імперії означало її невідворотне перетворення в майбутньому на другорядну державу. До того ж кріпосне право, володіння «хрещеною власністю», дуже схоже на рабство, викликало осуд своєю аморальністю.

Весною 1856 р. Олександр II, приймаючи представників дворянства, вперше заявив про необхідність проведення селянської реформи. Він висловив

думку про те, що кріпацтво слід скасовувати поступово, але це слід зробити негайно, бо краще його скасувати зверху, ніж очікувати того небезпечного дня, коли воно почне ліквідуватись знизу. Причини реформ, як і кожний переломний момент в історії, стали об'єктом гострих наукових суперечок. Більшість західних вчених стверджує, що вирішальним мотивом у проведенні реформ були економічні чинники, оскільки відкриття чорноморських портів, участь російських землевласників у світовій торгівлі зробили ще очевиднішими недоліки кріпацької праці. Ще одним з аргументів зарубіжних вчених є той, що реформу спричинено насамперед прагненням модернізації царської армії, подолання відставання Росії від Заходу [1, С.123].

19 лютого 1861 р. Олександр II затвердив «Положення», «Маніфест» та інші документи селянської реформи. «Положення» поширювалися на більшість губерній європейської Росії, в яких налічувалося близько 25 млн кріпосних селян. За «Маніфестом» вони отримували особисту свободу і деякі громадянські права, могли найматися на роботу на фабрики й заводи [2, с.67]

Усі селянські дореформені наділи вважалися власністю поміщика і знаходились у селян на правах землекористування. За це вони виконували на користь поміщика низку повинностей і перебували на становищі «тимчасовозобов'язаних». Лише після викупу наділів селяни ставали їх власниками. До викупу вони виконували на користь поміщика повинності у вигляді оброку [3,с.23].

У цілому селяни були невдоволені реформою і способом її проведення. Обурення селянства викликало те, що основні масиви землі залишилися в руках поміщиків, а колишні кріпаки були змушені ще два роки після оголошення Маніфесту виконувати феодалні повинності й платити великий викуп за наділи.

Реформа була найбільшою прогресивною подією в російській історії. Вона поклала початок прискореної модернізації країни - переходу, притому високими темпами, від аграрного до індустріального суспільства, підірвала основні підвалини як кріпосницького, так і натурального укладів.

«Велика реформа» дала свободу мільйонам людей. При цьому її проведення довело можливість і плідність мирних перетворень в Росії, що відбуваються з ініціативи влади. Показово, в Сполучених Штатах Америки ліквідація рабства, що відбулася на декілька років пізніше, стала можливою лише в результаті Громадянської війни.

Література:

1. Рибаків С. Олександр П. Скасування кріпосного права / С.Рибаків.-К.: Либідь,2008.
2. Царенко О.М. Економічна історія України і світу / О.М.Царенко, А.С.Захарченко.-К.:СВК,2013.
3. Т. І. Лазанська. Маніфест 19 лютого 1861/ Т.І.Лазанська // Енциклопедія історії України.-К.:Основа, 2008.

***Науковий керівник - Березовська Т.В.,
канд.істор.наук, доцент кафедри українознавства
Миколаївський національний аграрний університет***